

Kardinál Pázmaň – záchranca katolíckej Cirkvi v Uhorsku a priateľ slovenského národa

Branislav Michalka

18. decembra 2021 ✚ *História* ✚ *Slovenské dejiny*

Zdroj: wikimedia commons

Rozvrat katolíckej Cirkvi v Uhorsku

Stav katolíckej Cirkvi v 16. storočí na území Uhorska, podobne ako aj v ďalších krajinách zasiahnutých protestantizmom, bol neutešený. Z dôvodu veľkého počtu nemeckých kolonistov, sa myšlienky nemeckého protestantizmu šírili so značnou rýchlosťou. Nemeckí študenti, absolventi nemeckých univerzít, prichádzali späť do Uhorska nakazení heretickým učením a následne ho propagovali medzi svojimi rodákmi, ako aj medzi inými národmi kráľovstva. Krajina oslabená tureckou expanziou a rozvrátená vnútornými nepokojmi nedokázala úspešne vzdorovať protestantskej záplave. Obzvlášť to platilo po roku 1526, keď sa odohrala tragická bitka pri Moháči, v ktorej mimochodom padla aj väčšina vysokých cirkevných hodnostárov, čo výrazne oslabilo cirkevnú štruktúru.

Po porážke sa k moci v Uhorsku našťastie dostávajú Habsburgovci, čo znamená na dlhý čas jedinu, aj keď veľmi krehkú záruku udržania katolicizmu v Uhorsku. Opozičný kandidát na kráľa Ján Zápoľský sa spojil s osmanskými Turkami, ktorí plienili Uhorsko a v roku 1541 dobyli hlavné mesto Budín. V roku 1543 sa zmocňujú Ostrihomu, sídla arcibiskupa a uhorského prímasa.

V tomto chaotickom prostredí sa ľahko šírili heretické náuky a to do takej miery, že v druhej polovici 16. storočia bolo územie Slovenska takmer celé protestantské. Južné a východné kraje Uhorska, ktoré boli kontrolované Turkami, boli pod vplyvom kalvinizmu, habsburský sever bol pod vplyvom luteranizmu. Protestantizmus však bol výrazne mestskou záležitosťou, na vidiek sa presunul až v čase rekatolizácie. Z miest zostali katolícke len Trnava a Bratislava.

Protestanti zaberali svojvoľne katolícke kostoly, ktoré boli majetkom Cirkvi a odmietali ich vrátiť. Častokrát pritom nešlo ani tak o náboženskú vyhranenosť, ako skôr o hrabivosť, chaos, rozklad cirkevných štruktúr a svojvôľu. Cirkevné vizitácie po Tridentskom koncile na území Uhorska (tzn. Slovenska a západného Maďarska) ukázali katastrofálny stav kléru aj veriacich. Kňazi žili v konkubínate, nepoznali vierouku,

vyznávali herézy, kostoly boli zanedbané, ale na otázku, či sú katolíci, odpovedali paradoxne často kladne. V takomto stave morálnej laxnosti a chaosu nie je ťažké presvedčiť niekoho, že má odmietnuť oficiálnu vierouku z Ríma, najmä vtedy, ak by sa mal vzdať konkubíny (v prípade kňaza) alebo rozkradnutého cirkevného majetku (v prípade laika aj kňaza). To, že šlo pri takýchto osobách o „protestantov“, častokrát zistili až historici o 300 rokov neskôr.

Sami sa zadefinovali ako evanjelici augsburského vyznania až v roku 1610 v Žiline; kalvíni (väčšinou maďarskej národnosti) tak spravili už o niečo skôr. To však už mali za sebou prvé stavovské povstanie proti cisárovi pod vedením protestanta Štefana Bočkaja v roku 1604, v ktorom sa, ako to už bývalo u uhorských protestantov bežné, spojili s tureckým sultánom.

Mladosť

Práve do obdobia najväčšieho rozmachu protestantizmu v Uhorsku spadá narodenie kardinála Petra Pázmaňa. Narodil sa roku 1570 v rodine kalvínskeho sedmohradského šľachtica vo Veľkom Varadíne (dnes Oradea v Rumunsku). Jeho otec, Mikuláš Pázmaň de Panas, bol podžupanom Biharskej stolice. Peter Pázmaň bol spočiatku vychovávaný ako kalvín, avšak po tom, ako mu zomrela matka Margita Massaiová, keď mal 10 rokov, sa jeho otec po druhýkrát oženil, s katolíčkou Barborou Tholdiovou. Tá zrejme iniciovala v roku 1583 jeho štúdium na jezuitskom kolégiu v Kluži (rum. Cluj-Napoca, maď. Kolozsvár), avšak nemusela to byť len jej zásluha, pretože jezuitské školy bežne vyhľadávali aj protestanti, kvôli ich vyhlásenej kvalite. Pod vplyvom jezuitov a svojej novej matky konvertoval roku 1583 na katolícku vieru.

Novozískaná viera bola u neho natolko silná, že sa rozhodol pre duchovné povolanie a v roku 1587 vstúpil do Spoločnosti Ježišovej (jezuiti). O rok na to odišiel do Krakova, kde absolvoval noviciát a dokončil ho v Jaroslave. Odtiaľ v roku 1589 odišiel do viedenského jezuitského konviktu, v ktorom študoval filozofiu a pôsobil až do roku 1592 ako prefekt. Predstavení v ňom rozpoznali nadaného študenta a poslali ho v roku 1593 študovať teológiu do Ríma na *Collegio Romano*, inštitút založený sv. Ignáčom z Loyoly v roku 1551. Bol ubytovaný vo *Venerabile Collegio Inglese* (Ctihodné anglické kolégium) a študoval pod vedením slávneho svätca Roberta Bellarmina, ktorý ho aj vysvätil za kňaza. V roku 1597, po vykonaní tretej probácie, dosiahol doktorát z teológie.

Po ukončení štúdií viedli jeho kroky do Grazu (slov. hist. názov Štajerský Hradec), kde rok slúžil na jezuitskom kolégiu, odkiaľ sa presunul na univerzitu, ktorú krátko predtým v Grazi založil arcivojvoda Karol II. a potvrdil pápež Sixtus V. Tam prednášal nielen filozofiu všeobecne, ale aj logiku, morálku a prírodné vedy. Tento široký záber plne potvrdzuje jeho pedagogické a vedecké kvality. Pravdepodobne už tu sa o ňom rozšíril chýr ako skvelom rečníkovi a vzdelancovi, čo viedlo k tomu, že ho neskôr nazývali „Cicerom v purpure“. Hrdé vystupovanie, vedomé si aristokratického pôvodu kontrastovalo s malou postavou, avšak vzbudzovalo rešpekt. Túto autoritu si nenárokoval pre seba, ale pre väčšiu slávu Božiu a povznesenie Cirkvi. Pázmaňova slávna veta: „*Radšej by som v Uhorsku videl vlkov ako protestantov,*“ jasne svedčí, na aký cieľ chcel použiť všetky dary ducha, ktoré dostal.

V Uhorsku

V roku 1601 sa vracia na príkaz rádových predstavených do Uhorska. Postavenie katolíckej Cirkvi bolo v danom čase zlé, avšak vďaka jezuitom sa začala pomalá ofenzíva katolicizmu. Opornými bodmi rekatolizácie

boli jezuitské školy a do jednej z nich, v Šali, bol poslaný aj Peter Pázmaň. Stal sa tam prefektom školy a poradcom predstavených. Svojou výrečnosťou už tu získal stovky konvertitov, vrátane významných šľachticov: Mikuláša Esterháziho a Pavla Rákociho.

Jeho mimoriadne schopnosti sa rozhodli využiť na misie a poslali ho do Košíc, jednej z báh protestantizmu. Tam pravdepodobne pochopil, že návrat k Cirkvi bude nutné uskutočniť zhora, rekatolizáciou šľachty. On sám ako šľachtic bol citovo zainteresovaný na tomto pohybe a mal k nemu aj vynikajúce predpoklady. V jeho prejave však nebolo ani stopy po nejakej pýche alebo namyslenosti; bol jednoduchý, avšak zásadový a neústupný. Už čoskoro od Cirkvi odpadnutá šľachta uvidela, akého protivníka, či skôr by bolo vhodné povedať záchrancu, má pred sebou.

V roku 1604 sa vrátil do Grazu, kde prednášal teológiu, spovedal a kázal, pričom pokračovala jeho formácia. Tú dokončil 29. apríla 1607 a stal sa profesorom (správcom noviciátu) so štyrmi sľubmi. V tom istom roku sa presúva do Trnavy na dvor ostrihomského arcibiskupa Františka Forgáča, ktorého spájal s Pázmaňom podobný osud. Poznali sa pravdepodobne už predtým, keďže Forgáč pôsobil ako biskup práve v Pázmaňovom rodisku, Veľkom Varadíne.

Forgáč bol tiež konvertita, avšak z luteranizmu, keďže pochádzal zo slovenských Sklených Teplíc. Na vieru ho obrátil strýko. Pázmaň u neho nastúpil ako poradca. Z tejto pozície mohol ovplyvňovať cirkevné dianie a umožňuje jezuitom v roku 1607 príchod do Bratislavy.

Už o rok neskôr sa začali sťahovať nad jezuitským rádom v Uhorsku mraky. Uhorský snem, plný protestantskej šľachty, na jeseň roku 1608 zbavil rád, na základe tzv. Viedenského mieru z roku 1606, všetkých majetkov a vyhnal ho z Uhorska. Pázmaň okamžite zareagoval brilantnou apológiou jezuitského rádu a kritikou ôsmeho bodu viedenskej dohody medzi cisárom Rudolfom II. a povstalcem Bočkajom, ktorý vyhánal jezuitov z krajiny a zároveň umožňoval praktizovanie protestantských vierovyznaní.

Historická budova Trnavskej univerzity s katedrálou

zdroj: wikimedia commons

Rekatolizácia

Keďže stavovský snem a šľachta boli voči Cirkvi krajne nepriateľské, rozhodol sa Pázmaň obrátiť najprv šľachtu. Svoju pozornosť zamerl na jej najmocnejšie rody a čoskoro sa dostavili prvé úspechy. V roku 1613 vydal v Bratislave za účelom obrátenia protestantov svoje hlavné dielo: *Hodegus – Sprievodca k Božej pravde*. Bola to akási príručka pre rekatolizáciu Uhorska, vyše tisíc strán textu plného polemík a dišputácií s Lutherom, Kalvínom a ich uhorskými nasledovníkmi – Magyarim, Alvincim a Gyarmatim. Jeho úsilie bolo

čoskoro korunované úspechom. Vyše tridsať magnátskych rodín sa mu podarilo vrátiť do Cirkvi a tým tak dať príklad pre nižšiu šľachtu. Mená ako Esterháziovci, Turzovci, Forgáčovci predstavovali výkvet vtedajšej aristokracie. V roku 1616, keď už bol arcibiskupom, založil v Trnave tzv. Burzu – výchovný šľachtický spolok.

Nepriatelia, vidiac, že na poli ducha sa s ním nemôžu rovnať, rozhodli sa ho zdiskreditovať na poli cti. Obvinili ho, že udržuje tajný pomer s barónkou Bakičovou z Plaveckého hradu a dokonca s ňou má dieťa. Úbohá vdova s tromi deťmi, ktorú Pázmaň obrátil na katolícku vieru, sa stala obeťou intríg Jána Pernaia, protestantského šľachtica, ktorý si ju chcel vziať za manželku a jej konverzia mu zhatila plány. Podozrenie a obviňovania sa ťahali dva roky, 1615 – 1616, než boli vyvrátené, a Pázmaň sa vtedy duševne takmer zrútil.

Snáď, aby bol mimo centrum diania a tak ochránený pred ohováračmi, vymenoval ho cisár Matej I. 25. apríla v roku 1616 za turčianskeho prepošta. Na základe pápežovho apoštolského listu z 5. marca 1616 bol Pázmaň uvoľnený z jezuitského rádu a vstúpil do rádu Somascanských bratov. Duchovne sa však stále cítil byť jezuitom, ako o tom napísal rádovému generálovi Vitelleschimu: „*Spoločnosť Ježišovu milujem a vážim si ju a budem ju milovať, kým budem žiť.*“

Medzitým, v roku 1615 umrel biskup Forgáč a na uprázdnený arcibiskupský stolec nebolo lepšieho kandidáta ako Pázmaňa. Pápež vypočul naliehanie cisára a ešte v tom roku vymenoval Pázmaňa za prímasa Uhorska. Vymenovanie je datované 28. októbra 1616. Z titulu svojej funkcie, ale aj vďaka svojim schopnostiam sa Pázmaň stal silnou postavou na poli cisárskej politiky. V marci 1617 ho cisár vymenoval za svojho vyslanca na rokovaní so sedmohradskými vyslancami, predstavujúcimi stavovskú aj konfesijnú opozíciu voči Habsburgovcom. Vo vyjednávaní so pokračuje ďalej v Trnave, kde Gabriel Betlen posielal svojho vyslanca Šimona Péčiho.

Čoskoro nato sa stáva novým cisárom Ferdinand II., ktorý sa rozhodol radikalizovať proces rekatolizácie vo svojej ríši. V Pázmaňovi našiel Ferdinand svojho oddaného spolupracovníka, ktorý ho nakoniec 1. júla 1618 aj osobne v Bratislave korunoval.

Rekatolizácia školstva

Pázmaň vedel, že nestačí len získať magnátov na svoju stranu. Išlo o to získať duše cisárových poddaných pre Cirkev a na to boli ideálnym prostriedkom katolícke školy. Pázmaňovým ideálom bola silná katolícka univerzita a systematicky v tomto smere postupoval. Od svojho menovania za arcibiskupa inicioval vznik niekoľkých školských ústavov. Hneď po vymenovaní venoval tri domy v Trnave: jeden na knižnicu, druhý pre chudobných študentov a tretí, už zmienený, pre šľachticov.

V roku 1623 založil vo Viedni seminár aj s internátom, slávne *Pázmaneum*, pre chudobných študentov z Uhorska, študujúcich na Viedenskej univerzite. To sa stalo na niekoľko storočí zdrojom kvalitných kňazov slovenského pôvodu, ktorí sa zaslúžili o budovanie národného povedomia. Už od začiatku v ňom prevažovali Slováci a jedným z prvých prefektov bol slovenský jezuita Ján Hmira.

Pázmaň, aj keď sám bol národne cítiacim Maďarom, mal veľmi dobrý vzťah ku Slovákom, ba dá sa dokonca u neho vybadať určitá celková sympatia k slovanskému prostrediu, čo môže vyplývať aj z hojnejšieho zastúpenia Slovákov a Slovanov medzi katolíkmi vo vtedajšom osmanskými Turkami neokupovanom Uhorsku. V Trnave založil fundáciu pre slovenský kostol a dosadil slovenského kazateľa. Pri vydaní

Ostrihomského rituálu (*Rituale Strigoniense*, 1625) vložil k textom aj slovenské preklady z latinčiny.

V roku 1626 zakladá v Bratislave *Collegium Posoniense*, ktoré ako *Kráľovské katolícke gymnázium* fungovalo do roku 1918, keď bolo poštátnené a sekularizované. Trvalým objektom jeho snáh zostávala však univerzita. Tú sa mu podarilo nakoniec otvoriť 13. mája 1635 v Trnave ako vtedajšom sídelnom meste arcibiskupstva. Slávnostná omša sa konala v dóme sv. Mikuláša, kde odovzdal zakladaciu listinu prvému rektorovi P. Jurajovi Dobronokimu SJ. Prvú prednášku na univerzite predniesol dekan filozofickej fakulty, Slováč Martin Palkovič SJ, rodák z Chtelnice.

Dosah univerzity na rekatolizáciu bol obrovský. Stala sa skutočným vzdelávacím a intelektuálnym centrom Uhorska. Pázmaň už v roku 1623 založil v Bratislave tlačiareň pre jezuitov a prejavoval trvalý záujem o tlačené slovo. To sa prejavilo práve na univerzite. Z univerzity sa šírila katolícka viera v stovkách kníh do celého Uhorska a aj okolia.

Dva roky po naplnení svojho životného sna, založenia univerzity, Pázmaň umiera. Nedožil sa už posvätenia univerzitného chrámu sv. Jána Krstiteľa, ktorý bol jeho trvalým záujmom. Chrám bol vysvätený krátko po jeho smrti. Avšak najkrajším chrámom, ktorý Pázmaň vybudoval na česť Božiu, bolo obrátenie Uhorska. Všetci slovenskí katolíci sú mu zaviazaní za viac, než si možno uvedomujú.

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/kardinal-peter-pazman-slovensky-rodak/>